

Teknoloji Işığında Okuryazarlıklar ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Editör: Erkan YEŞİLTAŞ

Editör: Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAŞ

TEKNOLOJİ İŞİĞİNDA OKURYAZARLIKLAR VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

ISBN 978-625-7676-98-4
DOI 10.14527/9786257676984

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Haziran 2021, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Görseli: Erkan Yeşiltaş

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

SUNUŞ

“Kâğıttan ekrana uzanan bir serüven...”

İnsanoğlu okuryazarlık konusunda Sümerlerin yazıyı bulduğu tarihten günümüze kadar çok uzun bir yol kat etti. Öncesinde duvarlara resmedilen insan yaşamı ve fikirleri zaman içinde önce kil tabletlere sonrasında ise kâğıtlara taşındı. Ve uzun süre bu materyallere yaşamı ve fikirleri aktarmak, aktarılanları anlamak okuryazarlık olarak kabul edildi. Ancak içinde bulunduğumuz 21. yüzyıl ve bugüne kadar geliştirdiğimiz teknolojiler bu anlayışı da değiştirdi. Artık okuryazarlık anlayışı baskı temelli metinleri yazmak ve anlamakla sınırlı değil. Geleneksel okuryazarlık biçimleri hala Prusya Sistemi’yle şekillenen okul müfredatlarına, pedagojisine ve değerlendirmesine hâkim olmaya devam ederken, öğrenciler okul dışı yaşamlarında küresel bilgi ağları ile çevrimiçi dünyalara ve diğer dijital kültür biçimlerine giderek daha fazla katılıyor. Bu katılım bir yandan öğrenmek, sosyalleşmek ve paylaşmak için büyük olanaklar sunarken diğer yandan yeni bir takım becerileri kazanmayı da zorunlu kılıyor. Zira birey ve toplum hayatında yaşanan bu teknolojik dönüşümün neticesinde, niceliksel olarak bilginin miktarında inanılmaz bir artış yaşanırken nitelikli bilgiye ulaşmak, kullanmak ve bilgiyi anlamlandırmak da her geçen gün zorlaşıyor.

Dijital sanat eserlerinin NFT teknolojisiyle tescillendiği, Lidyahılar ile hayatımıza giren paranın blockchain teknolojisiyle dijitalleştiği, yapay zekânın gerçeğinden ayırt edilemeyecek kadar başarılı sahte görselleri, sahte insan suretlerini, sanat eserlerini hatta akademik metinleri oluşturabildiği, veri madenciliği ve Big Data teknolojileriyle bireysel bilgilerden kitlesel analizlerin yapılabildiği, gerçek ve sahte arasındaki ayrımı yapmanın her geçen gün güçleştiği, nüfusunun yaklaşık %60’ının internete bağlı olduğu bir dünya, okuryazarlık kavramına da teknoloji perspektifinden bakılmasını gerektiriyor.

Bu çerçevede gerek danışmanlık gerekse doktora dersleri vesilesiyle lisansüstü eğitimlerine katkı sağladığım öğrencilerimle birlikte hazırladığımız 9 bölümden oluşan bu eserin birinci bölümünde okuryazarlık kavramı üzerine bibliyometrik bir analiz yapılarak son 20 sene içerisinde okuryazarlık kavramı üzerine yapılan bilimsel araştırmalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde teknoloji ve pedagoji ilişkisi, üçüncü bölümde bilgi okuryazarlığı, dördüncü bölümde teknoloji okuryazarlığı, beşinci bölümde bilgisayar okuryazarlığı, altıncı bölümde medya okuryazarlığı, yedinci bölümde sosyal medya okuryazarlığı, sekizinci bölümde Web okuryazarlığı ve dokuzuncu bölümde ise dijital okuryazarlık kavramları tüm boyutlarıyla ele alınarak sosyal bilgiler eğitimi açısından değerlendirilmiş ve bölüm sonlarında okuyucuların ilgili başlıklara yönelik olarak incelemek isteyebilecekleri-

ri bilimsel ölçeklere ilişkin bilgiler ölçeklere ulaşmalarını sağlayacak karekodlarla birlikte sunulmuştur.

Kitabın ortaya çıkmasında özveriyle çalışarak, şahsıma öğrencileriyle birlikte bir akademik eser ortaya koyma fırsatı veren bölüm yazarlarına, ön söz yazarak destek veren kıymetli hocam Prof. Dr. Bahri ATA'ya, bugünlere gelmemde büyük emekleri olan aileme, kitabın basım ve dağıtımını üstlenerek eğitime yapmış oldukları katkılardan dolayı Pegem Akademi Yayıncılık'ın değerli yöneticileri ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Her alandan tüm eğitimcilere fayda sağlaması temennisiyle...

Editör

Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAS

ORCID No: 0000-0002-6720-3684

Mayıs, 2021 – Sivas

ÖN SÖZ

Bilgisayarın ve internetin yaygın olmadığı günlerde sözlükler, atlaslar, ansiklopediler gibi basılı temel referans kaynakları evdeki kitaplığımızın baş köşesine kurulmuşlardı. Çocuk dergileri ya da gazeteler de bu kaynakları kupon karşılığı ya da ek olarak okuyucusuna hediye ederdi. 1979'da Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulundan mezun olmuş stajyer ev ekonomisi öğretmenim Gülseren Güvenç'in dersinde öğrendiğimiz kadarıyla bu kaynakları şahsi imkânlarla ciltlemek ve kenarlarını kestirmek için matbaa ustasına götürmek ayrı bir heyecandı. 1990'lı yılların başında İstanbul Beyazıt Meydanı'ndaki sokak sergilerinde bu türden basılı yayınları çok miktarda görmeye başladığımda artık bu dönemin kapandığına kani oldum.

O günlerde "Ne biliyorum?" (Que sais je?) serisi, 100 Soruda dizisi, Cep Üniversitesi gibi yayınlar; hem vatandaşları hemen her konuda bilgilendirmeye çalışıyor hem de örgün eğitimi tamamlayıcı bir rol oynuyordu.

2003'te okuryazarlık kavramı ile ilk tanışmam "fen okuryazarlığı" çerçevesinde oldu. Okuryazarlık kavramı, bir vatandaşın bir konu alanında asgari oranda sahip olması gereken bilgi, beceri ve değerleri açısından önemlidir. 2003'te MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretim Programlarında komisyon üyesi olarak çalıştığım günlerde fen eğitimi komisyonu, fen okuryazarlığı üzerine öğretim programını inşa ediyordu. Fen eğitimcileri tıp uzmanları gibi dünyadaki çağdaş gelişmeleri çok yakından takip ettiklerinden bu konuda diğer alan eğitimcilerine de örnek oldular.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Sosyal Bilgiler Komisyonu, geleneksel vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler anlayışının yaygın ve etkin olduğu o günlerde sosyal bilim ve yansıtıcı düşünme anlayışına vurgu üzerine odaklanmıştı. STK'ların komisyonumuza verdiği raporları hiç unutamam. Hemen herkes sosyal bilgiler öğretim programının kendi amaçlarına da hizmet etmesini istiyordu. Bu problemi o dönem aradisiplinlerle ilişkilendirme gibi bir yaklaşımla çözmeye çalışmıştık.

2003'te bir yazımızda "tarih okuryazarlığı" kavramından söz etmiştik. O yıllarda tarih konusunda zihin dünyasına tarih bilinci (şuuru) ve tarih kültürü gibi kavramlar hâkimdi. Bazı yazarlar ise "tarihi idrak" ve "perspektif" kavramını kullanıyordu. Biz de o günkü tarih komisyonu olarak yaptığımız tartışmalar neticesinde ortaöğretim tarih öğretim programlarını "tarihsel düşünme becerileri" üzerine inşa etmeye karar vermiştik.

Geçenlerde saydım, ilgili literatürde okuryazarlıkların sayısı 34'e çıkmış. Böyle giderse daha da artacağı benziyor. COVID-19 virüsünün yol açtığı ortamda

sanal dünya, kendi tarihi, kavramları ve bakışıyla otantik dünyaya alternatif bir anlatı getirmeye başladı. COVID-19 virüsünün de etkisiyle sağlık, gıda ve finans okuryazarlığının basılı ve sosyal medyada daha sıklıkla kullanıldığına şahit oluyoruz. Her geçen gün çağımız insanının bilmesi gereken yeni şeyler geliyor. Bazı kurumlar ve kuruluşlar anlayışlarını 21. yüzyıl becerileri üzerinden kurguluyor. Okuryazarlıkları bekleyen en önemli sorun, bunların 19. yüzyılda okullarda adeta kurumsallaşan ve günümüze kadar gelen klasik derslerin öğretim programları ile yata ve dikey ilişkilendirilmesidir.

2012’de vefat eden ünlü İngiliz Marksist tarihçi Eric Hobsbawn 1994’te yazdığı eserde kendi de bizzat şahit olduğu 20. yüzyılı (1914-1991) “Aşırılıklar Çağı” olarak nitelendirmişti. Herhalde haleflerimiz de bizim dönemimizi pedagojik açıdan “Okuryazarlıklar Çağı” olarak nitelendirebilecekler. Elbette burada okuryazarlıkları, yetişkinlerde olmayan ama onların Z kuşağında olmasını istediği uzak hedefler olarak da düşünmek lazım. Diğer yandan bu coğrafyada “kul hakkı”, “komşu hakkı” ve “ana baba duası almak” gibi anlayışıyla bin yıllık kültürümüz, gökyüzündeki Demirkazık gibi insanımıza yön göstermeye devam edecektir.

Okuryazarlıkların her biri gerçekten mühim. Ancak hangisinin daha ehemmiyetli olduğuna toplumun geçirdiği tarihi safhalar ve şimdiki ihtiyaçları göz önünde bulundurularak karar verilebilir. Ankara’ya 21 km uzakta bir köy düşünün, köy meydanında bir çeşmeye ihtiyaç var. 1940’larda bir köy çeşmesi ancak dışarıdan gelen mali yardım ile yapılabilmiş. Ömer Lütfi Barkan’ın 1972’de basılan *Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı* (1550-1557) adlı kitabının araştırma sürecinin de benzer şekilde dış mali yardımla desteklendiğini öğrendiğimde çok şaşırmış ve üzülmüştüm. Geçmişte yaşanmış benzer olaylara ilişkin acele karar vermek yerine, bunun neden ve nasıl olduğunu anlamaya çalışmak ve bunları yüksek sesle, dürüstçe tartışmakta yarar var. İşte böyle yapıldığında da eylem için bir coşku ve heyecan oluşabilir.

Şimdiye kadar disiplinlerarasılık kavramından söz ederdik, sonra çokdisiplinlilik (multidisciplinarity), disiplinlerötesi (transdisciplinarity), disiplinlerkesişmesi (cross-disciplinarity) ve postdisiplinlik (postdisciplinarity) gibi kavramlar icat edildi. Yakın gelecekte okuryazarlıklararasılık, okuryazarlıklarötesi, okuryazarlıklarkesişmesi, postokuryazarlık gibi kavramlarla karşılaşsak hiç şaşırmam. Epistemik cemaat zamanımızda mensuplarının icat ettiği kavramlardan çok daha çabuk sıkılır oldu. Sosyal bilim disiplinleri de yeni kavramları pek anlaşılmadan, mucidinin vefatıyla mezarına göndermektedir. Pek az kavram bu süreçte dayanıklılığını ispat edebiliyor. Mesela düne kadar makbul kavramlardan biri de çevre bilinci idi. Bugün ise çevre okuryazarlığı. Okuryazarlık, bilinç kavramı karşısında ne kadar da “hemen ulaşılabilir” görünüyor...

Bütün aklım ve gönlümle inanıyorum ki ancak sosyal bilgiler eğitimcileri ve öğretmenleri, Rachel Carson'un (1962) *Sessiz Bahar* adlı kitabında işaret ettiği tehlikeleri anlarsa daha geniş kitlelere yayabilir. Bugün uzmanlarca doğru olmayan bazı bilgiler de içerdiği ifade edilen bu eserin ancak 50 yıl sonra Türkçe'ye çevrildiğini görmek üzüntü vericidir. Buradaki temel sorulardan biri de şudur: Türkiye'de hizmetöncesi eğitimde kaç sosyal bilgiler öğretmeni adayını Carson'un insanlığa hediye ettiği bu klasik ile karşılaştırma fırsatı sunabildik? Öğrenmeleri için ÖABT sınavında mı çıkması gerekiyor?

Ord. Prof. Dr. Tefvik Sağlam (1981), *Nasıl Okudum* kitabında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hocası olan Zoeros Paşa'yı şöyle anlatıyor: "Zoeros Paşa'nın tıp bilgileri eskimiş bir durumda idi. Son ilerlemeleri takip edememişti. O yönden öğrenimimiz geri kalmıştır. Bununla beraber kendisinden insanlık, hekim terbiyesi ve ahlâk hususunda çok şeyler öğrendik." Bir öğretmen, öğrencilerine her iki hususta örneklik edebilir mi? Elbette, neden olmasın.

Editör Doç. Dr. Erkan Yeşiltaş ve kitaba katkıda bulunan diğer meslektaşlarımı kutluyorum. Bu eserin sosyal bilgiler eğitiminde aralanan yeni bir kapıyı daha da açacağına ve yeni tartışmalara aracılık edeceğine inanıyorum.

Prof. Dr. Bahri ATA

Ankara

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAAŞ

1. Bölüm: Okuryazarlık Kavramı Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz: 2000-2021

Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAAŞ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6720-3684

2. Bölüm: Teknolojik Pedagojik Eğitim ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Arş. Gör. Osman GEDİK, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6362-7607

3. Bölüm: Bilgi Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Öğretimi

Doktorant Ceylan AKCAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1631-6811

4. Bölüm: Teknoloji Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Öğr. Mustafa DOĞAN, MEB
ORCID No: 0000-0002-9591-9735

5. Bölüm: Sosyal Bilgiler Eğitimi Bağlamında Bilgisayar Okuryazarlığı

Doktorant Nagihan EVCİ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1001-3126

6. Bölüm: Medya Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Arş. Gör. Ayşegül YILMAZER, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1331-9243

7. Bölüm: Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Öğr. Gör. Gülşah ŞEKER, Bayburt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7265-9734

8. Bölüm: Web Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Doktorant Ashhan GEZ ÇİNPOLAT, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4425-3635

9. Bölüm: Dijital Okuryazarlık ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Arş. Gör. Saliha CEVHER, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7532-550X

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	iii
Ön Söz.....	v

1. BÖLÜM

OKURYAZARLIK KAVRAMI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ: 2000-2021

Giriş.....	2
Okuryazarlık Nedir?.....	2
Alfabeye Dayalı Okuryazarlık	4
İşlevsel Okuryazarlık	5
Eleştirel Okuryazarlık.....	5
Yeni Okuryazarlıklar (Çoklu Okuryazarlıklar).....	6
Okuryazarlık Üzerine Yapılan Bilimsel Araştırmalar.....	7
Bilimsel Yayınların Yıllara Göre Dağılımı.....	8
Bilimsel Yayınların Yayın Türlerine Göre Dağılımı	9
Bilimsel Yayınların Ülkelere Göre Dağılımı	10
Ortak Yazarlık Analizinde Ülke İş Birlikleri.....	10
Bilimsel Yayınları En Çok Destekleyen İlk 10 Kurum	12
Bilimsel Yayınlarda Kullanılan Anahtar Kelimelerin Analizi.....	13
Referans Ortak Atıf Ağı.....	14
Sonuç.....	15
Kaynakça.....	16

2. BÖLÜM

TEKNOLOJİK PEDAGOJİK EĞİTİM VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş.....	20
TPİB Modeli ve Eğitim Yapısı.....	22
Teknolojik Pedagojik Eğitimde Öğretmen Yeterlikleri.....	25
TPİB Modeli ve Eğitimine İlişkin Yapılan Araştırmalar	28
Teknolojik Pedagojik Eğitim ve Sosyal Bilgiler Eğitiminin İlişkisi.....	32
Sosyal Bilgiler Eğitimi Çerçevesinde Teknolojik Pedagojik Eğitim Modeliyle Hazırlanan Ders Planı Örnekleri.....	33
Sonuç	45
Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi Eğitimi Kapsamında Yayınlanan Ölçek Çalışmaları	46
Kaynakça.....	48

3. BÖLÜM

BİLGİ OKURYAZARLIĞI VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Giriş.....	52
Bilgi Okuryazarlığı Tarihçesi ve Tanımlar	53
Bilgi Okuryazarı Bireyin Özellikleri	54
Bilgi Okuryazarlığı Modelleri	56
Kuhlthau Bilgi Arama Süreci (Kuhlthau Information Search Process)	57
Eisenberg ve Berkowitz Büyük Altılı (The Big6 Skills)	57
SCONUL Bilgi Okuryazarlığı Yedi Sütun Modeli (The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy).....	58
Alberta Modeli.....	59
Bilgi Okuryazarlığı Standartları	60
Eğitimde Bilgi Okuryazarlığı ve Öğretmen	65
Sosyal Bilgilerde Bilgi Okuryazarlığı	65
Sonuç.....	69
Bilgi Okuryazarlığı ve Yakından İlişkili Geliştirilen Ölçekler	70
Kaynaklar.....	73

4. BÖLÜM

TEKNOLOJİ OKURYAZARLIĞI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş.....	78
Teknoloji	79
Teknoloji Okuryazarlığı.....	81
Teknolojik Okuryazar Bir Kişinin Özellikleri.....	86
Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Teknoloji Okuryazarlığı	88
Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Teknoloji Okuryazarlığı	91
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Teknoloji Okuryazarlığı	92
Öğretim Programının Genel Amaçlarında Teknoloji Okuryazarlığı.....	92
Öğrenme Alanlarında Teknoloji Okuryazarlığı.....	92
Programın Beceri Boyutunda Teknoloji Okuryazarlığı	93
Kavramlar ve Teknoloji Okuryazarlığı	94
Değerler ve Teknoloji Okuryazarlığı	94
Kazanımlar ve Teknoloji Okuryazarlığı	94
2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.....	100
Program Yetkinlik Alanlarında Teknoloji Okuryazarlığı	100
Program Amaçlarında Teknoloji Okuryazarlığı	100
Program Becerilerinde Teknoloji Okuryazarlığı.....	101
Program Değerlerinde Teknoloji Okuryazarlığı	101
Programın Öğrenme Alanlarında Teknoloji Okuryazarlığı.....	101

Program Kazanımları ve Teknoloji Okuryazarlığı.....	101
Teknoloji Okuryazarlığıyla İlgili Ölçekler.....	106
Sonuç.....	107
Kaynakça	108

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA BİLGİSAYAR OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	112
Bilgisayar Okuryazarlığı ve Tarihi Gelişimi	113
Bilgisayar Okuryazarlığı ve Uzaktan Eğitim	115
Bilgisayar Okuryazarlığı ve Bağlantıcılık (Connectivism) Kuramı	116
Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Bilgisayar Teknolojileri.....	117
Bilgisayar Destekli Öğretim	118
Bilgisayara Dayalı Öğretim	119
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Bilgisayar Okuryazarlığı	120
2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Bilgisayar Okuryazarlığı Bağlamında Ele Alınması.....	120
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Uygulanması ile İlgili Açıklamalar.....	120
Genel Amaçlar.....	121
Beceriler	122
Değerler	124
Öğrenme Alanları ve Kazanımlar	124
2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Bilgisayar Okuryazarlığı Bağlamında Ele Alınması.....	128
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar.....	128
Özel Amaçlar	128
Yetkinlikler.....	129
Beceriler	130
Değerler	133
Öğrenme Alanları ve Kazanımlar	134
Sonuç.....	136
Bilgisayar Okuryazarlığı Kapsamında Yayınlanan Ölçek Çalışmalarına Örnekler ..	137
Kaynakça.....	139

6. BÖLÜM

MEDYA OKURYAZARLIĞI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş	144
Medya Okuryazarlığı Eğitimi	146
Medya Okuryazarlığı İlkeleri	149
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Medya Okuryazarlığı	152
Medya Okuryazarlığının Sosyal Bilgiler Dersi ile İlişkilendirilmesi	154
Sonuç.....	160
Kaynakça.....	163

7. BÖLÜM

SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş.....	169
Sosyal Medyanın Özellikleri	171
Sosyal Medya Platformları	173
Facebook.....	176
YouTube.....	176
Twitter.....	176
Instagram.....	177
Whatsapp.....	177
Foursquare	177
Sosyal Medyanın Avantaj ve Dezavantajları	178
Sosyal Medya Bağlılığı	182
Sosyal Medya ve Eğitim.....	182
Sosyal Medya Okuryazarlığı	184
Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	185
Sonuç.....	189
Kaynakça.....	190

8. BÖLÜM

WEB OKURYAZARLIĞI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş	194
Web ile İlgili Kavramlar.....	197
Web Okuryazarlığı Nedir?	200
Web Okuryazarlığının Bileşenleri.....	202
Arama Motorları.....	205
Web'de İçeriğin Değerlendirilmesi	210
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Web Okuryazarlığı.....	211

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Web Okuryazarlığı.....	212
Programın Uygulanması ile İlgili Açıklamalar Bölümünde Web Okuryazarlığı.....	212
Programın Genel Amaçlarında Web Okuryazarlığı.....	212
Programın Tanıtımı, Vizyonu ve Temel Yaklaşımında Web Okuryazarlığı.....	213
Programın Becerilerinde Web Okuryazarlığı.....	213
Programın Değerlerinde Web Okuryazarlığı.....	214
Programın Öğrenme Alanlarında Web Okuryazarlığı.....	215
Programın Kazanımlarında Web Okuryazarlığı.....	216
Programın Ölçme ve Değerlendirme Bölümünde Web Okuryazarlığı.....	219
2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Web Okuryazarlığı.....	220
Programın Özel Amaçlarında Web Okuryazarlığı.....	221
Programın Becerilerinde ve Değerlerinde Web Okuryazarlığı.....	221
Programın Öğrenme Alanlarında Web Okuryazarlığı.....	221
Programın Kazanımlarında Web Okuryazarlığı.....	222
Sonuç.....	224
Belgesel/Film Tavsiyeleri.....	226
Web Okuryazarlığı ile İlgili Ölçek Çalışmaları.....	226
Kaynakça.....	227

9. BÖLÜM

DİJİTAL OKURYAZARLIK VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Giriş.....	232
Dijital Okuryazarlık Kavramı.....	232
Dijital Vatandaşlık.....	235
Dijital Okuryazarlığın Bileşenleri.....	238
Dijital Okuryazarlık Eğitimi.....	240
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Okuryazarlık.....	243
Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Dijital Okuryazarlık.....	244
Sosyal Bilgiler Lisans Eğitiminde Dijital Okuryazarlık.....	247
Sonuç.....	249
Dijital Okuryazarlık Kapsamında Yayınlanan Ölçek Çalışmaları.....	251
Okuma ve İzleme Önerileri.....	253
Kaynakça.....	254
Dizin.....	257

1. BÖLÜM

OKURYAZARLIK KAVRAMI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ: 2000-2021

Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAŞ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6720-3684

Kazanımlar

Bu bölüm sonunda okuyucuların aşağıdaki kazanımları edinmeleri beklenmektedir:

- Okuryazarlık kavramını tanımlar.
- Okuryazarlık kavramına ilişkin farklı tanımları gerekçelendirir.
- Okuryazarlık kavramına ilişkin son 20 yılda yapılan bilimsel araştırmalara ilişkin değerlendirmede bulunur.

Özet

Okuryazarlık binlerce yıl boyunca alfabe aracılığıyla yazılı bir metinde yer alan harfleri çözümleyip okuyabilme ve yazabilme becerisi olarak tanımlanmıştır. Günümüzde ise UNESCO tarafından, çeşitli bağlamlarla ilişkili basılı ve yazılı materyalleri kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, oluşturma, iletişim kurma ve hesaplama becerisi olarak tanımlanmaktadır. Bu bölümde ortaya çıktığı ilk günden günümüze kadar farklı şekillerde tanımlanan okuryazarlık kavramının gelişimine ve bu kavram üzerinde son 20 yılda yapılan bilimsel çalışmaların bibliyometrik analizine yer verilmiştir. Bu kapsamda 11.922 bilimsel çalışmanın bibliyografik bilgileri (yayın yılı, atıf sayısı, yayınladığı ülke, anahtar kelimeleri, yazar ve kurum bilgileri) bibliyometrik analiz tekniği ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak okuryazarlık üzerine yapılan bilimsel yayınların her geçen yıl arttığı, bu konuda en fazla bilimsel yayının yapıldığı ülkenin ABD olduğu, yayınların yeni okuryazarlıklar, teknoloji ve öğretmen eğitimi çerçevesinde yoğunlaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

1. Giriş

Okuryazarlık kavramının tanımı kavramın ilk ortaya çıktığı günden günümüze kadar birçok değişiklik göstermiştir. Tarihsel analizler, okuryazarlığın biçimlerinin ve işlevlerinin büyük ölçüde, herhangi bir toplumda iş başında olan, sürekli değişen sosyal güçler ve bu güçlerin sıklıkla ürettiği teknolojiler tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu anlamda okuryazarlığın öyküsünün Sümerlerin yazıyı icat ederek kil tabletler üzerinde kullanmasıyla başladığı söylenebilir. Bu uzun tarihi süreç boyunca okuryazarlık kavramı ve tanımı da birçok değişim yaşamıştır. Toplumun şekillenmesini sağlayan koşullar, bu koşullar çerçevesinde oluşan toplumsal güçler ve üretilen teknolojiler geçmişte olduğu gibi bugün de okuryazarlığın değişen doğasını tanımlamaya devam etmektedir (Leu, Kinzer, Coiro, Castek, & Henry, 2013, s. 1151).

Okuryazarlığa önem verilmeyen bir toplumda geleceğe yönelik kapıların kapanacağını söylemek çok da yanlış olmaz. Zira kalkınma için sadece sanayi, tarım, sağlık, ekonomi, üretim gibi alanlarda sağlanan gelişmeler yeterli değildir. Gerçek anlamda bir kalkınma ancak iyi yetişmiş insanlardan müteşekkil toplumlarda gerçekleşir. Teknoloji insansız geliştirilemez, insansız kullanılamaz. Bilimsel bir eğitim ve kültür olmaksızın da teknoloji üretilemez. Kısacası okuryazarlık bir toplumun kalkınması için en önemli etkidir (Güneş, 2019, s. 225).

Anlaşılabacağı üzere toplum okuryazarlık anlayışını, okuryazarlık anlayışında kat edilen yol ise toplumu şekillendirmektedir. Okuryazarlık anlayışında kat edilen yolu doğru değerlendirebilmek için ise okuryazarlık üzerine yürütülen bilimsel araştırmalar ve bu araştırmaların yıllara göre değişen eğilimlerini incelemek gereklidir. Bu çerçevede kitabımızın bu bölümünde okuryazarlık kavramının gelişimine ve farklı okuryazarlık anlayışlarına ilişkin bir ön bilgilendirmenin ardından okuryazarlık kavramının bibliyometrik analizine yer verilecektir.

2. Okuryazarlık Nedir?

Okuryazarlık kavramının tanımını incelemek istediğimizde farklı bilim insanları ve kurumlar tarafından yapılmış tanımlarla karşılaşmaktayız. Bunlardan bazılarını örneklendirecek olursak;

- TDK (Türk Dil Kurumu) Güncel Türkçe Sözlüğü'ne göre okuryazarlık "*okuryazar olma durumu*" (TDK, 2021),
- UNESCO'ya göre okuryazarlık "Çeşitli bağlamlarla ilişkili basılı ve yazılı materyalleri kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, oluşturma, iletişim kurma ve hesaplama becerisi." (Montoya, 2018),

- ABD Federal Eğitim Bakanlığı'na bağlı Eğitim Bilimleri Enstitüsü (IES) tarafından yürütülen "Yetişkin Yeterlilikleri Araştırması" (PIAAC) raporunda ifade edilen okuryazarlık "*topluma katılmak, kişinin hedeflerine ulaşmak ve kişinin bilgi ve potansiyelini geliştirmek için yazılı metni anlamak, değerlendirmek, kullanmak ve bunlarla ilgilenmek.*" (National Center for Education Statistics, 2021),
- Avrupa Okuryazarlık Politikası Ağı: Avrupa Okuma Yazma Hakkı Bildirgesi'nde okuryazarlık; "*bireylerin dijital okuryazarlık dahil tüm ortamlarda (basılı veya elektronik) yazılı iletişimi etkili bir şekilde anlayabileceği ve kullanabileceği bir düzeyde okuma ve yazma becerisi.*" (Valtin, ve diğerleri, 2016, s. 3),
- Kanada Alberta Eyaleti Eğitim Bakanlığı'na göre okuryazarlık; "*günlük yaşamın tüm yönlerinde anlam kazanmak, inşa etmek ve iletmek için dille etkileşim kurma yeteneği, güveni ve istekliliği.*" (Alberta Education, 2021),
- Aşıcı'ya göre (2009, s. 11) okuryazarlık; "*yazı sembollerini seslendirme ve anlamlandırma ile başlayan, bu becerinin etkili bir şekilde kullanılması ile nesnelere, olgu ve olayları daha ayrıntılı anlama ve anladıklarına kendi özünü katarak kendini ifade etme durumu.*"

olarak ifade edilmektedir.

Toplumlar sürekli olarak bir değişim ve gelişimin içindedir. Okuryazarlık kavramının tanımı da toplumun içinde bulunduğu döneme ve değişen bilgi gereksinimine bağlı olarak sürekli değişmektedir (Güneş, 1994, s. 499; Ozan Özarslan, 2018, s. 3). Binlerce yıl boyunca alfabe aracılığıyla yazılı bir metinde yer alan harfleri çözümleyip okuyabilmek ve yazabilmek okuryazarlık olarak tanımlanmıştır (Kurudayıoğlu & Tüzel, 2010, s. 284). Endüstri Devrimi'nden sonra bu kavram, belirli bir alanda okuryazarlık veya belirli bir alan hakkında geniş bilgiye sahip olma anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Türksever, 2021, s. 263). Okuryazarlığın yaygınlık kazanması ise Endüstri Devrimi'nin yapılması, kâğıt ve matbaanın ucuzlaması ve insanların kitaplara daha kolay ulaşılabilir hâle gelmesi ile başlar. Ülkelerin okuryazarlık oranındaki hızlı artışın ise yakın tarihte yaşandığı söylenebilir (Kaya, 2016, s. 34).

Değişen yaşam şartları ve iletişim türleri toplumlarla birlikte okuryazarlık kavramının tanımını da zaman içerisinde dönüştürmüştür. Tüzel'in (2012, s. 3) ifadelerinden yola çıkarak okuryazarlık kavramına yüklenen anlamları ve algıları dört başlık altında toplamak mümkündür:

- Alfabeye dayalı okuryazarlık,
- İşlevsel okuryazarlık,